

POLOŽAJ ORGANA UNUTRAŠNJIH POSLOVA U KRIVIČNOM POSTUPKU

Organi unutrašnjih poslova¹⁾ kao organi državne uprave imaju specifičan položaj ikako u krivičnom postupku tako i u borbi protiv kriminaliteta. Ovaj njihov položaj menjao se od oslobođenja zemlje do danas, što je naročito slučaj sa položajem i ulogom ovih organa u krivičnom postupku, o čemu će biti više reči u kasnijem izlaganju.

Osnovni zadatak organa unutrašnjih poslova jeste preventivna i represivna borba protiv kriminaliteta kao negativne i društveno opasne pojave u našem društvu. Aktivnost ovih organa na planu preventivne borbe protiv kriminaliteta je dosta široka, počev od zaštite života i lične sigurnosti ljudi, održavanja javnog reda i mira, pa do sprečavanja izvršenja krivičnih dela i otklanjanja uzroka i uslova koji pogoduju vršenju krivičnih dela (čl. 13. Osnovnog zakona o unutrašnjim poslovima). Svojom aktivnošću u izvršavanju zadataka na ovom planu borbe protiv kriminaliteta organi unutrašnjih poslova pružaju mogućnost i drugim državnim organima, mnogobrojnim radnim i društveno-političkim organizacijama da se uključe u sprečavanje negativnih i društveno opasnih pojava, ikako i u otklanjanju uzroka i uslova koji pogoduju pojavi kriminaliteta.²⁾

U pogledu represivne borbe protiv kriminaliteta, aktivnost organa unutrašnjih poslova ograničeno je samo na preduzimanje potrebnih mera da se otkriju izvršena krivična dela i pronađu učinioci tih dela, kao i da se fiksiraju dokazi do kojih ovi organi dođu prilikom otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca. Daljna aktivnost na planu represivne borbe protiv kriminaliteta spada u nadležnost organa pravosuđa, koji sa svoje strane preduzimaju niz zakonom predviđenih i

¹⁾ U smislu našeg razmatranja, a prema Osnovnom zakonu o unutrašnjim poslovima (Sl. list 49/66), pod pojmom organa unutrašnjih poslova podrazumevamo: ovlašćena službena lica — radnici milicije, radnici službe javne bezbednosti koji rade na radnim mestima koja su kao takva utvrđena opštim aktom organa i radnici službe državne bezbednosti (čl. 17, st. 2. i čl. 48. OZUP).

²⁾ Detaljnije o oblicima preventivnog delovanja organa unutrašnjih poslova vidi — Josip Derado: Organizirana kriminalistička prevencija je imperativ savremene kriminalističke službe; Narodna milicija, 1962, br. 7—8, str. 29.

uređenih krivičnoprocesnih radnji u cilju rasvetljenja i rešenja krivične stvari, tj. ostvarenja krivičnopravne zaštite društva od kriminaliteta. Ovakvo ograničena aktivnost organa unutrašnjih poslova na planu represivne borbe protiv kriminaliteta, došla je naročito do izražaja u noveli ZKP od 1967. godine. Međutim, ne treba gubiti iz vida činjenicu o tome da preventivni i represivni vid borbe protiv kriminaliteta čine dijalektičko jedinstvo, u tom smislu što se ova dva vida borbe međusobno dopunjuju i jedan na drugi vrše određeni uticaj. Ovo je naročito slučaj sa represijom, putem koje se deluje i preventivno.

I

Detaljnije ćemo se pozabaviti položajem organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku, kao i njihovom aktivnošću u tzv. predkrivičnom postupku prema noveli ZKP od 1967. godine. Međutim, da bismo mogli da osvetlimo i sagledamo položaj ovih organa što potpunije i pravilnije, smatramo za potrebnim da ukratko razmotrimo ova pitanja i njihova rešenja prema Zakonu o krivičnom postupku od 1948. godine, kao i prema Zakonu o krivičnom postupku od 1953. godine sa kasnijim izmenama i dopunama uključujući i novelu istog Zakonika od 1967. godine.

Kao što smo videli, položaj organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku, tj. u stadijumu predhodnog krivičnog postupka menjao se u pravcu sve većeg smanjivanja funkcija i ovlašćenja, da bi najnovijom novelom ZKP od 1967. godine bile svedene na minimum. Uporedo sa promenom položaja ovih organa u krivičnom postupku, menjao se i položaj i ovlašćenja javnog tužilaštva. Tako je novelom ZKP od 1967. godine funkcija ovog organa pravosuđa svedena uglavnom na vršenje funkcije optužbe u užem smislu za krivična dela koja se gone po službenoj dužnosti, kao i na pravo pokretanja krivičnog postupka putem podnošenja zahteva za sprovođenje istrage, s tim što odluku o sprovođenju istrage donosi sud — istražni sudija odnosno veće suda. Da je napred navedena postavka o položaju organa unutrašnjih poslova i javnog tužilaštva u krivičnom postupku ispravna pokazaće nam kratka analiza zakonskih odredaba navedenih zakona, koje se odnose na regulisanje položaja ovih organa u krivičnom postupku.

Prema Zakonu o krivičnom postupku od 1948. godine stadijum predhodnog krivičnog postupka nosio je naziv isleđenje i sastojao se od faze izviđaja i istrage. U toku čitavog prethodnog krivičnog postupka javni tužilac bio je u pravom smislu *dominus litis*. Naime, on je ne samo rukovodio ovim stadijumom postupka, već je i izvodio sve potrebne izviđajne i istražne radnje, čiji je cilj bio „da se ustanovi da li je i koje krivično delo učinjeno, ko je učinilac i postoje li pretpostavke za njegovu gonjenje, kao i da se prikupe potrebni dokazi i ustanove činjenice koje su od važnosti za utvrđivanje krivične odgovornosti i stepena društvene opasnosti dela i učinioaca” (čl. 107. ZKP, 1948.).

Organi unutrašnjih poslova takođe su imali široka ovlašćenja u stadijumu predhodnog krivičnog postupka. Naime, ovi organi bili su ravnopravni u sprovođenju izviđaja sa javnim tužiocem, s tim što su

radili pod njegovim nadzorom. Tako su ovi organi mogli naredbom da pokrenu izviđaj, a takođe su svojim rešenjem mogli da obustave ili prekinu krivični postupak, pri čemu su bili dužni da o ovome obaveste javnog tužioca. Položaj organa unutrašnjih poslova u fazi istrage bio je nešto izmenjen. Ovaj izmenjeni položaj ogledao se u tome što su istragu sprovodili javni tužilac, islednik javnog tužioca i ovlašćeni službenici Uprave državne bezbednosti. Ostali isledni organi unutrašnjih poslova mogli su sprovoditi istragu samo po ovlašćenju javnog tužioca (čl. 109. ZKP 1948. g.).³ Najzad, ovi organi imali su široka ovlašćenja i u pogledu preduzimanja mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog i drugih lica u krivičnom postupku, kao što su dovođenje, obećanje okrivljenog da neće napustiti boravište, jemstvo i pritvor do tri dana.

Iz napred izloženog dolazi se do zaključka da su organi unutrašnjih poslova imali najpovoljniji položaj u prethodnom krivičnom postupku po odredbama Zakona o krivičnom postupku od 1948. godine, jer su mogli preduzimati sve mere i izvoditi sve izviđajne, a neka od ovih organa i istražne radnje u cilju rasvetljenja i rešenja krivične stvari. Ovaj Zakon nije davao nikakva ovlašćenja sudu u izviđaju i istrazi, kako u pogledu rukovođenja postupkom i izvođenja izviđajnih i istražnih radnji, tako i u pogledu bilo kakve kontrole rada javnog tužioca i islednih organa. Okrivljeni je takođe bio u dosta nezavidnom položaju, jer je bio ograničen u svojim pravima, što je naročito bio slučaj u prethodnom krivičnom postupku. Ovakvi stavovi zakonodavca u regulisanju položaja javnog tužilaštva, organa unutrašnjih poslova, suda i okrivljenog su potpuno shvatljivi, ako se ima u vidu da je ovaj Zakon predstavljao prvu kodifikaciju našeg krivičnog procesnog prava posle oslobođenja, kao i ekonomske i društveno-političke prilike u našoj zemlji prilikom njegovog donošenja.

Zakonikom o krivičnom postupku od 1953. godine, izvršene su dosta velike izmene kako u pogledu položaja organa unutrašnjih poslova i javnog tužilaštva, tako i okrivljenog i suda. Naime, prethodni krivični postupak je uglavnom prenet u nadležnost suda koji ne samo što je ovlašćen da izvodi sve izviđajne i istražne radnje, već je i rukovodilac jedne faze prethodnog krivičnog postupka — istrage. Javni tužilac je prema odredbama ovog Zakonika rukovodilac samo jedne faze prethodnog krivičnog postupka — izviđaja, s tim što nije ovlašćen da sprovodi izviđaj tj. da izvodi izviđajne radnje. Za sprovođenje izviđaja Zakonik je predvideo posebne izviđajne organe: istražnog sudiju okružnog suda, sudiju opštinskog suda i ovlašćene izviđajne organe unutrašnjih poslova. Koji je od navedenih izviđajnih organa u konkretnom slučaju sprovodio izviđaj, zavisilo je od nahođenja javnog tužioca. Pri odlučivanju kome će od navedenih organa poveriti sprovođenje izviđaja, javni tužilac je imao u vidu vrstu i težinu krivičnog dela, okolnost o tome da li je učinilac dela bio poznat, kao i druge uslove i okolnosti pod kojima je izvršeno krivično delo. Tako naprimer, kada je bila potrebna veća operativnost u sprovođenju izviđaja, ili je trebalo staviti u pokret veći aparat, kao i kada je trebalo prikupljati dokaze na raznim područjima, javni tužilac je tada poveravao sprovođenje izviđaja ovlašćenim izviđaj-

³ Vidi opširnije: Zakonik o krivičnom postupku — komentari i objašnjenja zakona; Beograd, 1953, str. 173.

nim organima unutrašnjih poslova. Imajući u vidu ove osobine organa unutrašnjih poslova, a u cilju što veće efikasnosti krivičnog gonjenja, zakonodavac je ovlastio ove organe da mogu, kada postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično delo, preduzimati potrebne mere u cilju pronalaženja učinioca krivičnog dela ili onemogućavanja da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili pobegne, kao i u cilju otkrivanja i obezbeđenja tragova krivičnog dela i predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz, te da mogu prikupljati sva obaveštenja koja mogu biti od koristi za uspešno vođenje krivičnog postupka. Sve napred navedene mere organi unutrašnjih poslova mogli su preduzimati i pre pokretanja krivičnog postupka, s tim što su bili dužni da o preduzetim merama obaveste javnog tužioca (čl. 144. ZKP 1953. god.). Ove mere organi unutrašnjih poslova nisu preduzimali u formi izviđajnih krivično-procesnih radnji, već su iste značile samo prikupljanje prethodnih obaveštenja. U hitnim slučajevima ovlašćeni izviđajni organi unutrašnjih poslova, kao i drugi izviđajni organi, mogli su preduzimati pojedine izviđajne radnje, ne čekajući zahtev javnog tužioca za sprovođenje izviđaja (čl. 143. ZKP 1953. god.). Međutim, zakonodavac je već u ovom Zakoniku predvideo da organi unutrašnjih poslova ne mogu preduzimati sve izviđajne radnje, kako pre pokretanja krivičnog postupka tako i u fazi izviđaja. Tako naprimer, ovi organi nisu mogli da izvode one izviđajne radnje koje se kasnije ne bi mogle ponoviti. Ako je za izvođenje ovih radnji postojala opasnost od odlaganja, ovlašćeni izviđajni organi unutrašnjih poslova mogli su izvesti i te radnje, sem obdukcije i ekshumacije leša, koje radnje su bile u isključivoj nadležnosti suda.

Druga faza prethodnog krivičnog postupka — istraga bila je prema odredbama navedenog Zakonika stavljena u isključivu nadležnost suda. Naime, istragom je rukovodio sud — preko istražnog sudije odnosno veća, dok je istražne radnje izvodio istražni sudija, s tim što je bio ovlašćen da celu istragu ili pojedine istražne radnje poveri sudiji opštinskog suda ili ovlašćenim istražnim organima unutrašnjih poslova. Prema tome, organi unutrašnjih poslova mogli su, prema Zakoniku o krivičnom postupku od 1953. godine, sa kasnijim izmenama i dopunama do novele od 1967. godine, da sprovode izviđaj i istragu u celini ili pojedine istražne radnje, što je zavisilo od nahođenja javnog tužioca odnosno istražnog sudije okružnog suda. U praksi je situacija bila takva da je zbog objektivne nemogućnosti da sprovodi istragu u svim krivičnim stvarima, istražni sudija u većem broju slučajeva poveravao istragu u celini organima unutrašnjih poslova.

U pogledu mera za obezbeđenje prisustva okrivljenog i drugih lica u krivičnom postupku, ovim Zakonikom situacija se nije skoro u ničemu izmenila u odnosu na raniji Zakon, jer su organi unutrašnjih poslova mogli preduzimati iste prinudne mere koje su mogli preduzimati i po Zakonu o krivičnom postupku od 1948. godine (poziv, dovođenje, obećanje okrivljenog da neće napustiti mesto boravišta, jemstvo i pritvor do tri dana). Kasnijim izmenama i dopunama ZKP od 1953. godine bila je ograničena mogućnost određivanja pritvora do tri dana od strane organa unutrašnjih poslova, tako da su oni odredili pritvor u slučajevima predviđenim u članu 182. st. 1. i st. 2. tač. 1 i 3, a u slučajevima

predviđenim u tač. 2. čl. 182. samo ako postoji osnovana bojazan da će lice uništiti tragove krivičnog dela.

Ovakvim regulisanjem položaja organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku, zakonodavac je hteo da i prethodni krivični postupak postepeno prenese u potpunu i isključivu nadležnost suda, sa ciljem da se organi unutrašnjih poslova sve više orijentišu na preventivni vid borbe protiv kriminaliteta, kao i na preduzimanje potrebnih mera radi otkrivanja učinjenih krivičnih dela i pronalaženja učinilaca. Ovakva namera zakonodavca potpuno je realizavana najnovijom novelom Zakonika o krivičnom postupku od 1967. godine.

II

1. Najnoviji Zakon o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku⁴) predstavlja tzv. „malu reformu“ prethodnog krivičnog postupka. Ova reforma prethodnog krivičnog postupka sastoji se najpre u tome što je odredbama navedenog Zakona stadijum prethodnog krivičnog postupka uređen tako da ima samo jednu fazu — istragu, ukoliko se faza podizanja optužbe shvati kao međufaza — most između prethodnog i glavnog krivičnog postupka.⁵) Pored toga, ovim Zakonikom je u priličnoj meri izmenjen položaj glavnih krivično-procesnih subjekata: javnog tužioca, okrivljenog i suda u krivičnom postupku. Tako, javni tužilac gubi svojstvo rukovodioca jedne ranije faze prethodnog krivičnog postupka — izviđaja, te na taj način još više dobija svojstvo stranke i postaje ravnopravan sa okrivljenim i njegovim braniocem. U istrazi funkcija gonjenja odnosno optužbe u širem smislu podleže kontroli od strane suda, tj. istražnog sudije odnosno veća. Naime, javni tužilac je ovlašćen da podnosi zahtev za sprovođenje istrage, sa svim podacima i predlozima koji su predviđeni u čl. 147 ZKP, istražnom sudiji opštinskog odnosno okružnog suda, koji ceni podneti zahtev i ukoliko zauzme pozitivan stav po zahtevu, donosi rešenje o sprovođenju istrage, dok će u protivnom slučaju zatražiti da o zahtevu javnog tužioca donese odluku veće opštinskog odnosno okružnog suda (čl. 148. st. 7. ZKP). Na ovaj način se donekle vidi i položaj suda u predhodnom krivičnom postupku, pri čemu treba podvući da sud, prema ovoj noveli ZKP, preuzima u potpunosti rukovođenje predhodnim krivičnim postupkom — istragom, kao i izvođenje svih potrebnih krivičnoprocesnih radnji u istrazi radi rasvetljenja i rešenja krivične stvari. Ovom novelom ZKP umnogome je poboljšan i položaj okrivljenog u krivičnog postupku, naročito u fazi istrage. Tako je okrivljenom dato pravo da prilikom prvog susreta sa istražnim sudijom zahteva da ima branioca i da u prisustvu svoga branioca bude ispitan. Istražni sudija je dužan da o ovom pravu pouči okrivljenog i da odloži njegovo ispitivanje za 24 sata kako bi ovaj mogao sebi naći branioca (čl. 66. st. 2. i čl. 203. st. 9. ZKP). Sem ovoga, okrivljeni sa svojim braniocem može prisustvovati uviđaju, saslušanju

⁴ Ovaj Zakon objavljen je u Službenom listu SFRJ br. 23. od 24. maja 1967. godine, a stupio je na snagu 1. januara 1968. god. Ovako dug *vacatio legis* bio je predviđen zbog obimnih kadrovskih i tehničkih priprema za njegovu praktičnu primenu.

⁵ Vidi prof. dr Dragoljub Dimitrijević: Krivično procesno pravo; Beograd, 1965. god. str. 58.

veštaka i svedoka ako je verovatno da svedok neće doći na glavni pretres, ako istražni sudija smatra da je prisustvo stranaka celishodno ili ako zatraži jedna od stranaka. Isto pravo u pogledu prisustvovanja izvođenju napred navedenih radnji ima i javni tužilac, a donekle i oštećeni. Javni tužilac može prisustvovati i ispitivanju okrivljenog. Istražni sudija je dužan da obavesti navedena lica o vremenu i mestu preduzimanja ovih istražnih radnji, ukoliko ne postoji opasnost od odlaganja (čl. 156. ZKP). Ukoliko prisustvuju izvođenju navedenih radnji, okrivljeni i njegov branilac imaju pravo da postavljaju pitanja i podnose zahteve i predloge.

Novelom ZKP od 1967. godine, izmenjen je i položaj organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku. Naime, kao što smo ranije napomenuli, još doslednije je sprovedena postavka zakonodavca o tome da se predhodni krivični postupak stavi u isključivu nadležnost suda, kako bi organi unutrašnjih poslova mogli da usmere svoju aktivnost na preventivni vid borbe protiv kriminaliteta, kao i na otkrivanje krivičnih dela i pronalaženje učinilaca tih dela. Međutim, zakonodavac i ovom novelom nije mogao u potpunosti da sprovede navedenu postavku, već je organe unutrašnjih poslova ovlastio da mogu izuzetno da preduzimaju neke istražne radnje, kako pre pokretanja krivičnog postupka, tako i u samom postupku. Tako su ovi organi ovlašćeni da mogu izvršiti pretres stana i lica i privremeno oduzeti predmete koji su u nekoj vezi sa izvršenim krivičnim delom, u slučaju da postoji opasnost od odlaganja. Isto tako u hitnim slučajevima kada se ne može čekati na dolazak istražnog sudije, organi unutrašnjih poslova mogu izvršiti uviđaj. Ovi organi mogu izvršiti i veštačenje, ukoliko postoji opasnost od odlaganja, tj. da se zbog protoka vremena veštačenje ne može kasnije sa uspehom obaviti. Ako ne postoji ovakva opasnost, organi unutrašnjih poslova su dužni da se obrate istražnom sudiji da izvrši veštačenje. Na isti način ovi organi će postupiti i u slučaju obdukcije i ekshumacije leša, s obzirom da navedene radnje spadaju u isključivu nadležnost suda, odnosno istražnog sudije. Inače, sve napred navedene radnje organi unutrašnjih poslova izvode na način i u formi istražnih radnji i one imaju istu vrednost kao i istražne radnje preduzete od strane istražnog sudije (čl. 143. ZKP). Najzad, organi unutrašnjih poslova mogu izvršiti naredbu o pretresanju stana ili lica i privremeno oduzeti predmete u toku istrage, ako im to poveri istražni sudija (čl. 151. st. 3. ZKP).

Situacija je dosta izmenjena i u pogledu zakonskih ovlašćenja za preduzimanje mera kojim se obezbeđuje prisustvo okrivljenog i drugih lica u krivičnom postupku od strane organa unutrašnjih poslova. Tako je u čl. 140. st. 2. Zakonika o krivičnom postupku predviđeno da organi unutrašnjih poslova mogu pozivati lica u cilju prikupljanja potrebnih obaveštenja, kojom prilikom su dužni da navedu razlog pozivanja. Ukoliko se pozvano lice ne odazove pozivu, ovi organi mogu takvo lice prinudno dovesti, stim što je potrebno da je u pozivu upozoreno na mogućnost primene ove mere. Treba napomenuti i to da lice jednom dovedeno radi pružanja potrebnih obaveštenja, ne može se više dovoditi po istom osnovu. Pored navedenih mera, organi unutrašnjih poslova imaju pravo da lica zatečena na mestu izvršenja krivičnog dela upute istražnom sudiji, ili da ih zadrže do njegovog dolaska, s tim što to

zadržavanje ne može biti duže od dva sata (čl. 141. st. 1. ZKP). Najzad, ovi organi imaju pravo da liše slobode lice zatečeno na izvršenju dela koje se goni po službenoj dužnosti, što može učiniti i svaki građanin (čl. 176. st. 4. ZKP), a mogu primeniti ovu meru i kad postoji ma koji razlog predviđen u čl. 176. st. 2, s tim što su dužni da lica lišena slobode odmah sprovedu sudiji opštinskog odnosno okružnog suda na čijem je području krivično delo učinjeno, tj. do čijeg se sedišta može brže doći.

Ako se detaljnije i dublje analiziraju istražne radnje koje organi unutrašnjih poslova mogu preduzimati i izvoditi, dolazi se do zaključka da je namera zakonodavca bila da se ovlašćenja ovih organa u predhodnom krivičnom postupku — istraži svedu na minimum, tj. da ove organe skoro u potpunosti isključi iz ovog stadijuma krivičnog postupka. Da je ova konstatacija tačna vidi se po tome što napred navedene istražne radnje organi unutrašnjih poslova mogu preduzimati kad postoji „opasnost od odlaganja” (pretresanje stana ili lica i privremeno oduzimanje predmeta), kad su u pitanju „hitni slučajevi” (uviđaj i veštačenje), ili kad im to „poveri” istražni sudija (izvršenje naredbe o pretresanju stana ili lica i privremeno oduzimanje predmeta). Sem toga, ove istražne radnje organi unutrašnjih poslova preduzimaju uglavnom pre pokretanja istrage, s tim što izvršenje naredbe o pretresanju stana ili lica mogu preduzeti u toku istrage, alko im izvršenje iste poveri istražni sudija.

U praksi se kod organa unutrašnjih poslova i organa pravosuđa već javljaju dileme i različita shvatanja oko značenja napred navedenih pojmova. U njihovom tumačenju obično se polazi od konkretnih slučajeva koji se mogu pojaviti u praksi. Tako naprimer, smatra se da postoji „opasnost od odlaganja” u slučajevima kada se radi o imovinskim krivičnim delima i krivičnim delima protiv života i tela, koja su izvršena u zabačenim mestima, kojom prilikom je nužno da se bez odlaganja izvrši pretres stana ili lica, odnosno da se izvrši uviđaj, kako bi se osujetilo uništavanje tragova krivičnog dela i skrivanje predmeta koji su poslužili kao sredstvo izvršenja krivičnog dela ili su dobijeni izvršenjem dela. U ovim slučajevima se uglavnom radi o raznim oblicima krivičnog dela krađe, kao i o krivičnom delu ubistva i telesnim povredama. Smatra se da je u ovakvim situacijama dozvoljeno izvođenje ovih istražnih radnji od strane ovlašćenih službenih lica organa unutrašnjih poslova — radnika milicije ili radnika službe javne i državne bezbednosti. Što se tiče pojma „hitnosti”, smatra se da na hitnost preduzimanja uviđaja mogu da utiču kako napred navedene okolnosti tako i slučajevi postojanja više sile, kao što su naprimer razne vremenske nepogode. Za ilustraciju postojanja ovakvih slučajeva navode se konkretni primeri koji su se i dosad dešavali u praksi. Tako naprimer, dešavalo se da je posle izvršenog krivičnog dela ubistva na tom delu terena počela da pada kiša ili sneg, kojom prilikom je pretiła neposredna opasnost uništavanja tragova krivičnog dela. Smatra se da u slučajevima hitnosti treba uvrstiti i neke saobraćajne delikte, naročito alko su isti izvršeni na glavnim saobraćajnicama, kojom prilikom je potrebno hitno izvršiti uviđaj kako se ne bi ometao promet.

Smatramo da je zakonodavac stavljajući u nadležnost organa unutrašnjih poslova izvođenje ovih istražnih radnji, imao u vidu veću opera-

tivnost ovih organa zbog bolje tehničke opremljenosti kao i veću razgranatost mreže na terenu. Ako se ima u vidu sadašnja situacija u pogledu operativnosti i tehničke opremljenosti organa unutrašnjih poslova, onda je ovakav stav zakonodavca opravdan. Međutim, smatramo da će se preuzimanjem vođenja istrage od strane suda situacija izmeniti, jer će istražna služba suda morati kadrovski da ojača, kao i da bude operativnija i tehnički bolje opremljena. Ukoliko dođe do ostvarenja ove pretpostavke, onda će organi unutrašnjih poslova sve manje dolaziti u situaciju da izvode pomenute istražne radnje. Nije isključeno da može doći do obrnute situacije, tj. da se izuzetno preduzimanje istražnih radnji od strane navedenih organa pretvori u pravilo. Do ovakve situacije će sigurno doći, ukoliko se sadašnje stanje u sudovima ne izmeni u napred navedenom pravcu. Do najveće opasnosti po efikasnost krivičnog gonjenja, odnosno preduzimanja ovih istražnih radnji, može doći u slučaju kolizije, kada organi unutrašnjih poslova odbiju da obave ove istražne radnje sa motivacijom da u konkretnom slučaju ne preći opasnost od odlaganja ili da nisu u pitanju hitni slučajevi. Ovakva situacija može dovesti do toga da se navedene istražne radnje ne izvedu blagovremeno, ili da se zbog odlaganja kasnije ne mogu sa uspehom izvesti, ili da njihovo izvođenje postane bezpredmetno. Na sukobe između organa unutrašnjih poslova i suda u pogledu preduzimanja ovih istražnih radnji uticaće delimično i finansijski momenat, s obzirom da se radi o različitim organima koji dobijaju finansijska sredstva za određene redovne delatnosti. U vezi sa ovim postavlja se pitanje da li će sud, s obzirom da je rukovodilac istrage, morati da plaća izvršenje ovih istražnih radnji organima unutrašnjih poslova u vidu izvršene usluge, ili će pak, ovi organi dobijati posebna sredstva za ovu delatnost od organa nadležnog za finansiranje. Smatramo da je ova poslednja solucija mnogo bolja, jer treba imati u vidu da izvođenje ovih radnji spada u redovnu delatnost organa unutrašnjih poslova.

U vezi sa prenošenjem predhodnog krivičnog postupka odnosno istrage u isključivu nadležnost suda, u praksi se postavlja i pitanje sprovođenja istrage kod krivičnih dela protiv naroda i države. Naime, smatra se da sprovođenje istrage po ovim krivičnim delima ima izvesnih specifičnosti, te da je zbog toga trebalo na neki način dati šira zakonska ovlašćenja u istrazi organima unutrašnjih poslova, tj. radnicima službe državne bezbednosti. Do ovakvog zahteva dolazi zbog toga što se smatra da je operativna aktivnost radnika službe državne bezbednosti na otkrivanju ovih krivičnih dela i pronalaženju učinilaca usko povezana sa sprovođenjem istrage, kao i da su radnici državne bezbednosti stručniji za sprovođenje ovih istražnih radnji od istražnih sudija. Mada ovakav zahtev ima izvesnog opravdanja, naročito ako se ima u vidu sadašnja situacija, smatramo da zakonodavac nije imao mogućnosti da organe unutrašnjih poslova posebno ovlasti u sprovođenju istrage po ovim krivičnim delima. Ova okolnost još više ukazuje na nužnost svestrane saradnje suda i organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku.

Sva ova sporna pitanja imajuće određeni uticaj na efikasnost krivičnog postupka i na potpuno i blagovremeno preduzimanje istražnih radnji u cilju nasvetljenja i rešenja krivične stvari. Međutim, tek će se

u praktičnoj primeni videti opravdanost ovakvih zakonskih rešenja, kao i otkloniti sumnje u mogućnost njihove uspešne realizacije.

2. Kao što smo videli, organi unutrašnjih poslova, prema noveli Zakonika o krivičnom postupku od 1967. godine, najvećim delom su angažovani na otkrivanju krivičnih dela i pronalaženju učinilaca tih dela. U cilju ostvarenja ovih zadataka ovi organi su ovlašćeni da preduzimaju potrebne mere na tom planu. Da bismo sagledali u potpunosti koje sve mere mogu preduzimati organi unutrašnjih poslova za ostvarenje zadataka na planu otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca, moramo izvršiti analizu zakonskih odredaba. Počecemo sa članom 140. noveliranog ZKP. U ovom članu zakonodavac je predvideo da u slučaju postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, organi unutrašnjih poslova su dužni da preduzmu potrebne mere da se pronađe učinilac krivičnog dela, da se učinilac ili saučesnik ne sakrije ili ne pobegne, da se otkriju i obezbede tragovi krivičnog dela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da se prikupe sva obaveštenja koja bi mogla biti od koristi za uspešno vođenje krivičnog postupka. Kao jedna od mera putem koje organi unutrašnjih poslova mogu da dođu do podataka o ovim pitanjima, jeste traženje potrebnih obaveštenja od građana koji mogu i žele da pruže tražene podatke, s tim što se građani ne mogu saslušavati u svojstvu okrivljenog, svedoka ili veštaka. Za ostvarenje ove mere navedeni organi su ovlašćeni da mogu pozivati građane, kojom prilikom su obavezni da naznače razlog pozivanja, a mogu i prinudno dovesti lice koje se nije odazvalo pozivu ako je na to u pozivu bilo upozoreno. U istom cilju organi unutrašnjih poslova mogu zadržati lica zatečena na mestu izvršenja krivičnog dela do dolaska istražnog sudije, ili ih njemu uputiti. Sem toga, ovi organi mogu fotografisati lice za koje postoje osnovi sumnje da je izvršilo krivično delo, a mogu uzimati i otiske prstiju kako od ovakvog lica u cilju utvrđivanja njegovog identiteta, tako i od lica za koja postoji verovatnoća da su mogla doći u dodir sa predmetima na kojima su nađeni otisci prstiju u nameri da se utvrdi od kog lica navedeni otisci prstiju potiču (čl. 141. st. 2. ZKP). Napred navedene mere organi unutrašnjih poslova mogu preduzimati po sopstvenoj inicijativi, ili na zahtev javnog tužioca.

Na osnovu ovako prikupljenih obaveštenja i podataka, organi unutrašnjih poslova sastavljaju krivičnu prijavu, odnosno poseban izveštaj koji predstavlja dopunu ranije podnete krivične prijave. U krivičnoj prijavi, odnosno posebnom izveštaju ovi organi su dužni da navedu dokaze do kojih su došli u toku prikupljanja obaveštenja i preduzimanja ostalih napred navedenih mera (čl. 140. st. 3. ZKP). Ovakvo sačinjenu krivičnu prijavu, odnosno poseban izveštaj, organi unutrašnjih poslova dostavljaju nadležnom javnom tužiocu. Ukoliko javni tužilac ne može iz same krivične prijave oceniti da li su verovatni navodi prijave ili ako podaci u prijavi ne pružaju dovoljno osnova da može zahtevati sprovođenje istrage, kao i kada je do javnog tužioca dopro samo glas da je izvršeno krivično delo a izvršilac je nepoznat, javni tužilac može zahtevati od organa unutrašnjih poslova da prikupe potrebna obaveštenja i preduzmu druge mere radi otkrivanja krivičnog dela i učinioaca (čl. 142. st. 2. ZKP).

Iz analize navedenih odredaba novele ZKP od 1967. godine, jasno se vidi da organi unutrašnjih poslova imaju velike zadatke u ovom tzv. predkrivičnom postupku. Međutim, stiže se utisak da za ostvarenje navedenih zadataka ovi organi imaju male mogućnosti, s obzirom da im je zakonodavac dao dosta uska ovlašćenja. Naime, zakonodavac je ovlašćenja organa unutrašnjih poslova regulisao dosta uopšteno. Tako se u odgovarajućim odredbama novele ZKP predviđa da ovi organi mogu preduzimati „potrebne mere” i prikupljati „obaveštenja” od građana radi ostvarenja zadataka u vezi sa otkrivanjem krivičnih dela i pronalazenjem učinilaca. Slična ovlašćenja zakonodavac je dao navedenim organima i u Osnovnom zakonu o unutrašnjim poslovima (čl. 21). Među ovlašćenim licima organa unutrašnjih poslova preovlađuje mišljenje da su im napred navedenim zakonskim odredbama dosta sužena zakonska ovlašćenja, te da će zbog toga imati velike teškoće u realizaciji postavljenih zadataka. Za potvrdu ovakvog mišljenja obično se navodi stanje koje je bilo u ovom pogledu pre donošenja novele ZKP od 1967. godine. Naime, za ostvarenje napred navedenih zadataka, Zakonikom o krivičnom postupku pre novele bila je regulisana jedna faza predhodnog krivičnog postupka — izviđaj. Tako je prema odredbama navedenog Zakonika, javni tužilac stavljao zahtev za sprovođenje izviđaja u slučaju postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično delo, bez obzira da li je učinilac krivičnog dela bio poznat ili ne. Izviđajni organi, među kojima i ovlašćeni organi unutrašnjih poslova, imali su široka zakonska ovlašćenja na planu prikupljanja dokaza o tome da li je zaista izvršeno krivično delo i ko je izvršilac dotičnog dela. Prikupljanje dokaza o izvršenom krivičnom delu i učiniocu, izviđajni organi vršili su uglavnom u zakonom propisanoj formi, tj. sve izviđajne radnje ovih organa bile su predviđene i uređene zakonom.

Kako je novelom ZKP od 1967. godine predviđeno da se istraga može pokrenuti samo u slučaju postojanja osnovane sumnje da je određeno lice izvršilo krivično delo, to je period od postojanja osnova sumnje da je izvršeno krivično delo do momenta utvrđivanja osnovane sumnje da je određeno lice učinilac dela, uglavnom stavljen u nadležnost organa unutrašnjih poslova. Međutim, za realizaciju zadataka u ovom periodu, organi unutrašnjih poslova imaju veoma ograničena zakonska ovlašćenja, koja se, kako smo već videli, svode na mogućnost prikupljanja obaveštenja od građana, kao i na mogućnost prikupljanja i obezbeđenja predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz. Takođe smo videli da organi unutrašnjih poslova nisu ovlašćeni da preduzimaju skoro nikakve prinudne mere prema licima koja mogu pružiti tražena obaveštenja, sem što mogu ovakvim licima uputiti poziv i prinudno ih dovesti, ukoliko se nisu odazvala pozivu i ako su u pozivu bila upozorena na mogućnost primene ove prinudne mere. Ako lice koji je pozvano ili prinudno dovedeno odbije da pruži tražena obaveštenja, ono se ne može više pozivati niti prinudno dovoditi po istom osnovu. U ovakvom slučaju ovlašćeno lice organa unutrašnjih poslova može samo konstatovati odbijanje pružanja obaveštenja i o tome obavestiti javnog tužioca u krivičnoj prijavi odnosno izveštaju. Prema tome, aktivnost i uspeh organa unutrašnjih poslova u realizaciji zadataka na planu otkrivanja krivičnih dela i pronalazenja učinilaca putem prikupljanja obaveštenja od građana, zavisno

je u prvom redu od dobre volje lica koja mogu da pruže traženo obaveštenja. Pored ovog načina prikupljanja podataka o izvršenom krivičnom delu i učiniocu, organi unutrašnjih poslova mogu prikupljati podatke o ovim pitanjima putem vlastitog opažanja u toku obavljanja svojih redovnih službenih dužnosti. Na ovaj način organi unutrašnjih poslova mogu prikupljati samo materijalne dokaze — predmete koji su u nekoj vezi sa izvršenim krivičnim delom i razne vrste tragova koji mogu poticati od učinioca krivičnog dela. Smatramo da navedeni organi imaju nešto veće zakonske mogućnosti za prikupljanje podataka o izvršenom krivičnom delu i učiniocu putem vlastitog opažanja, nego što je slučaj sa prikupljanjem podataka o kojima treba da pruže obaveštenja druga lica.⁶)

Što se tiče forme prikupljanja podataka i obaveštenja od strane organa unutrašnjih poslova, zakonodavac je, kako smo videli, izričito zabranio ovim organima da saslušaju lica u svojstvu okrivljenog, svedoka ili veštaka i da njihove iskaze fiksiraju u formi zapisnika o ispitivanju odnosno saslušanju. Prema tome, dobijena obaveštenja od građana organi unutrašnjih poslova mogu fiksirati jedino u formi službene beleške, koju sačinjavaju nakon obavljenog razgovora. U istoj formi ovi organi će fiksirati i svoja sopstvena zapažanja, s tim što za fiksiranje istih mogu koristiti i druge forme kao što su fotografije, skice, crteži i sl.

Ovakvo prikupljeni podaci i obaveštenja od strane organa unutrašnjih poslova mogu poslužiti samo za sastavljanje krivične prijave odnosno posebnog izveštaja, ukoliko je krivična prijava ranije dostavljena, ali se isti ni u kom slučaju ne mogu kasnije koristiti kao dokazi u krivičnom postupku. Zakonodavac nije predvideo mogućnost da se ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova mogu saslušati kao svedoci u istrazi ili na glavnom pretresu o onome što su saznali od građana u postupku prikupljanja predhodnih obaveštenja. Pitanje korišćenja iskaza navedenih lica kao izvora dokaza u krivičnom postupku izazvalo je veliku polemiku kako među teoretičarima krivičnog procesa, tako i među licima koja rade na praktičnoj primeni Zakonika o krivičnom postupku. Naime, ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova prikupljaju podatke i obaveštenja o izvršenom krivičnom delu i eventualnom učiniocu od građana koji se u krivičnom postupku mogu pojaviti u svojstvu svedoka ili okrivljenog. Postoji realna mogućnost da navedeni građani odbiju da iskazuju prilikom ispitivanja u istrazi ili na glavnom pretresu, ili pak da iskazuju suprotno od onoga što su saopštili ovlašćenim službenim licima organa unutrašnjih poslova u postupku prikupljanja predhodnih obaveštenja. Postavlja se pitanje da li se u ovakvoj situaciji mogu saslušavati ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova kao svedoci, sa ciljem da pruže podatke i obaveštenja dobijena od građana, koji u toku istrage ili na glavnom pretresu ne žele da iskazuju, ili pak, iskazuju drukčije.

Pre nego što odgovorimo na ovo pitanje, smatramo da je potrebno da se predhodno zauzme stav o jednom drugom načelnom pitanju. Na-

⁶ Detaljnije o načinu utvrđivanja činjenica od strane organa unutrašnjih poslova pre pokretanja krivičnog postupka vidi u članku dr. Vladimira Bayera: Osnovne karakteristike novog uređenja krivičnog postupka prema noveli od godine 1967; Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1967, br. 3, str. 350.

ime, sporno je pitanje da li je uopšte dozvoljeno prikupljanje dokaza od tzv. svedoka po čuvenju, tj. od lica koja nisu neposredno svojim čulima zapazila sporne činjenice o jednom krivičnom događaju, već su o njima saznala posredstvom drugih lica. Po ovom pitanju postoje takođe različita shvatanja među teoretičarima iz ove oblasti, koja se u krajnjoj liniji mogu grupisati na shvatanja za ili protiv prikupljanja dokaza od svedoka po čuvenju, s tim što je većina onih teoretičara koji ne prave nikakvu razliku između svedoka koji su neposredno i lično čulno opazili neke pravno relevantne činjenice i tzv. svedoka po čuvenju. Mišljenja smo da je opravdan stav onih teoretičara koji odobravaju mogućnost prikupljanja dokaza na ovaj način, jer se u načelu ne može isključiti prikupljanje dokaza od svedoka po čuvenju, s tim što se vrednost ovako prikupljenih dokaza mora utvrditi u postupku ocene dokaza. U prilog ovakvog shvatanja izjašnjava se prečutno i naš zakonodavac, na taj način što u čl. 210. ZKP navodi da se kao svedoci pozivaju lica koja je verovatno da će moći dati obaveštenja o krivičnom delu i učiniocu i o drugim važnim okolnostima. Međutim, u čl. 216. st. 2. ZKP predviđa se da će se svedok prilikom saslušanja uvek pitati otkud mu je poznato ono o čemu svedoči. Prema tome, zakonodavac ne pravi razliku između lica koja se mogu pojaviti kao svedoci u krivičnom postupku, ali je predvidevši obavezu da se svedok pita o načinu saznanja činjenica o kojima svedoči, stavio u zadatak organima krivičnog postupka da prilikom ocene dokaza prave razliku između iskaza lica koja su neposredno svojim čulima zapazila sporne činjenice i lica koja su o navedenim činjenicama saznala posredstvom drugih lica.

Zauzimajući stav po pitanju korišćenja dokaza dobijenih od svedoka po čuvenju mi smo donekle odgovorili i na pitanje o tome da li se ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova mogu saslušavati kao svedoci u krivičnom postupku o onome što su saznala od građana u postupku prikupljanja predhodnih obaveštenja. Naime, mišljenja smo da se u načelu ova lica mogu saslušavati kao svedoci u krivičnom postupku, stim što se u pojedinim konkretnim slučajevima treba da vodi računa o celishodnosti korišćenja ovih lica kao svedoka. Tako naprimer, smatramo da je potpuno opravdano i celishodno da se ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova mogu saslušati kao svedoci u slučaju ako građanin od koga su ova lica saznala za neke podatke koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku, nije u mogućnosti da se pojavi u krivičnom postupku kao svedok, zbog toga što je oboleo ili je umro. Međutim, u svim drugim slučajevima smatramo da nije oportuno da se ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova pojavljuju u krivičnom postupku kao svedoci. Naime, prevladuje mišljenje o tome da ne bi trebalo dozvoliti da se navedena službena lica saslušavaju kao svedoci u cilju dokazivanja činjenica koje su ova lica saznala od građana u postupku prikupljanja obaveštenja u slučaju kada građanin koji je pružio podatke o izvršenom krivičnom delu i učiniocu ne želi da svedoči o tome u krivičnom postupku, ili sada o tome drukčije iskazuje. Ovakvo shvatanje pravda se i činjenicom da navedena službena lica prikupljaju podatke i obaveštenja od građana na dobrovoljnoj osnovi u slobodnom i neformalnom razgovoru sa njima i u jednoj posebnoj atmosferi poverenja, tako da bi eventualna zloupotreba poklonjenog

poverenja od strane ovlašćenih službenih lica organa unutrašnjih poslova mogla samo da bude od štete za njihov budući uspešan rad na ovom planu. Sem ovoga, česta pojava ovih lica kao svedoka u krivičnom postupku u ovim slučajevima uticaće i na autoritet kako samih ovlašćenih službenih lica, tako i službe u celini.

Posebno treba isključiti pojavu navedenih lica kao svedoka u krivičnom postupku u slučaju kada građanin koji je pružio podatke i obaveštenja o krivičnom delu i učiniocu u postupku prikupljanja predhodnih obaveštenja, u kasnijem krivičnom postupku dobije svojstvo okrivljenog. Naime, bilo bi protivzakonito koristiti iskaz ovih lica u krivičnom postupku sa ciljem da se dokaže neka činjenica ili okolnost, o kojima okrivljeni odbija da iskazuje, zbog toga što je iskaz okrivljenog u krivičnom postupku njegovo pravo. Sem toga, ukoliko bi i postojao iskaz ovih lica o ovim činjenicama i okolnostima, smatramo da bi takav dokaz bio nedozvoljen i na njemu ne bi mogla da se bazira jedna krivična presuda.

Prema tome, mišljenja smo da prikupljeni podaci i obaveštenja od strane ovlašćenih službenih lica organa unutrašnjih poslova u postupku prikupljanja obaveštenja treba uglavnom koristiti kao materijal za sastavljanje krivične prijave, odnosno posebnog izveštaja, a da se ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova mogu samo izuzetno saslušavati kao svedoci u istrazi ili na glavnom pretresu, o onome što su saznala od građana u postupku prikupljanja predhodnih obaveštenja.

Inače, prilikom prikupljanja obaveštenja i podataka u predkrivičnom postupku, organi unutrašnjih poslova su dužni da postupaju obazrivo, vodeći računa o tome da se ne naškodi časti i ugledu lica na koje se ovi podaci odnose. Ova okolnost takođe utiče na mogućnost uspešne realizacije zadataka na planu otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca, a samim tim ide u prilog teze da je zakonodavac u noveli ZKP od 1967. godine predvideo veoma mala ovlašćenja za organe unutrašnjih poslova.

3. Donošenjem novele ZKP od 1967. godine postavilo se i pitanje mogućnosti primene savremenih tehničkih sredstava u krivičnom postupku (naprimer poligrafa, magnetofonske trake, ton filma i dr.), kao i pitanje koji organ ubuduće treba da primenjuje navedena sredstva. Poznato je da su ova sredstva primenjivana kako u krivičnom postupku, tako i pre započinjanja krivičnog postupka, te da su ista primenjivana uglavnom od strane organa unutrašnjih poslova. Ako se smatra da bi savremena tehnička sredstva trebalo i dalje primenjivati kako u krivičnom tako i u predkrivičnom postupku, što je po našem mišljenju nužno s obzirom na sve savršenije načine vršenja krivičnih dela, smatramo da je primena pojedinih savremenih tehničkih sredstava od strane organa unutrašnjih poslova nemoguća ili otežana. Naime, zakonodavac je, kao što smo videli, izričito zabranio organima unutrašnjih poslova da saslušavaju lica u svojstvu okrivljenog, svedoka ili veštaka. Kako se u slučaju primene poligrafa radi o specifičnom ispitivanju okrivljenog, odnosno saslušanju svedoka, to je sasvim jasno da ovo savremeno tehničko sredstvo ubuduće može primenjivati samo sud, tj. istražni sudija. Isti je slučaj i sa primenom magnetofonske trake kao mehaničkog zapisnika, mada ima i takvih shvatanja da magnetofonsku traku mogu koristiti

organi unutrašnjih poslova za snimanje razgovora sa građanima u cilju prikupljanja obaveštenja, s tim da građani budu unapred upoznati o upotrebi magnetofonske trake i da dadu svoj pristanak.⁷) Javno je da se ovakva magnetofonska traka ne bi mogla upotrebiti kao dokaz u krivičnom postupku, već bi ista poslužila organima unutrašnjih poslova za sastavljanje krivične prijave, odnosno posebnog izveštaja ako je prijava bila ranije dostavljena. No, i pored svega toga, korišćenje magnetofonske trake za fiksiranje dobijenih obaveštenja od građana je sporno, kada se zna da magnetofonska traka predstavlja specifičnu vrstu zapisnika tzv. mehanički zapisnik. Prema tome, fiksiranje dobijenih obaveštenja od građana putem magnetofonske trake znači faktičko saslušavanje građana. Što se tiče ostalih savremenih tehničkih sredstava, smatramo da ih organi unutrašnjih poslova mogu i moraju primenjivati u operativno kriminalističke svrhe, jer će samo na taj način moći da vode uspešnu borbu protiv kriminaliteta, naročito na planu prevencije i otkrivanja krivičnih dela i učinilaca, što je ustvari njihov osnovni zadatak.

Posebno je pitanje primene poligrafa kako u krivičnom postupku tako i u predkrivičnom postupku. Naime, poznato je da se poligraf nalazi u rukama policije u većini stranih zemalja i da se isti uspešno primenjuje baš na planu otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca. Isti je slučaj sa primenom poligrafa i u našoj zemlji, tj. isti je primenjivan od strane organa unutrašnjih poslova, s tim što su podaci dobijeni ovim putem korišćeni u cilju otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca, a ne kao dokaz u krivičnom postupku.⁸) Postavlja se pitanje da li je opravdano i celishodno da se primena ovog tehničkog sredstva poveri sudu, kada se iz napred izloženog jasno sagleda njegova osnovna namena.

U vezi sa ovim pitanjima, smatramo, najpre, da je primena savremenih tehničkih sredstava, u koje spada i poligraf, nužna kako u krivičnom postupku tako i u borbi protiv kriminaliteta uopšte. Imajući u vidu nužnost primene ovih sredstava, smatramo, takođe da je neophodno potrebno da se reguliše kako način i svrha primene navedenih sredstava, tako i pitanje koji će organ biti nadležan za njihovu primenu, imajući pri tome u vidu osnovnu namenu pojedinih savremenih tehničkih sredstava. Ukoliko se ova pitanja ne regulišu može doći do situacije da se savremena tehnička sredstva uopšte ne primenjuju u predkrivičnom i krivičnom postupku, ili da se primenjuju od strane nenadležnog organa i nezakonito, tj. u nedozvoljene svrhe. Do zloupotrebe ovih sredstava može doći i zbog toga što su ista, kako smo videli, do sada primenjivana od strane organa unutrašnjih poslova.

4. U vezi sa položajem organa unutrašnjih poslova u krivičnom postupku i u postupku otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca prema noveli ZKP od 1967. godine, postavlja se jedno načelno i skoro uvek aktuelno pitanje: kada upravo započinje krivični postupak? Prema

⁷ Ovakvo shvatanje zastupa Dragić Minković i dr. u članku: Izmene Zakonika o krivičnom postupku; Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo, 1967, br. 3, str. 392.

⁸ O praktičnoj primeni poligrafa u stranim zemljama i u SFRJ, vidi dr Živojin Aleksić: Primena naučnih dostignuća kod ličnih izvora dokaza u krivičnom postupku. Beograd, 1965, str. 96. i dalje.

odredbama novele ZKP od 1967. godine, krivični postupak de iure započinje rešenjem istražnog sudije o pokretanju istrage, s tim što su istražni sudija i organi unutrašnjih poslova, ovlašćeni da preduzimaju neke istražne radnje, uglavnom one čije preduzimanje ne trpi odlaganje, pre pokretanja istrage. U slučaju preduzimanja ovih radnji dužni su da o svemu preduzetom obaveste nadležnog javnog tužioca. Ukoliko istražni sudija, odnosno organi unutrašnjih poslova dođu u situaciju da izvode istražne radnje pre pokretanja istrage, tada krivični postupak de facto započinje izvođenjem ovih radnji. Međutim, ima i takvih shvatanja da krivični postupak uvek započinje donošenjem rešenja istražnog sudije, dok prethodne istražne radnje služe samo kao materijal za sastavljanje krivične prijave, odnosno posebnog izveštaja. Smatramo da je nužno praviti razliku između započinjanja krivičnog postupka de facto i de iure. U članu 149. ZKP predviđena je mogućnost da istražni sudija na predlog javnog tužioca može odlučiti da se istraga ne sprovodi, ako prikupljeni podaci, dokazi i obaveštenja iz krivične prijave pružaju dovoljno osnova za podizanje optužnice. Za donošenje rešenja istražnog sudije o predlogu javnog tužioca potrebno je predhodno ispitivanje lica protiv koga treba da se podigne optužnica, kao i saglasnost tog lica da se ne sprovodi istraga. U ovom slučaju krivični postupak de iure započinje sa podizanjem optužnice, dok je de facto krivični postupak započeo sa prikupljanjem dokaza, podataka i obaveštenja koji poslužili kao osnov za podizanje optužnice.

Na osnovu izloženih situacija po pitanju momenta započinjanja krivičnog postupka, može se zaključiti da krivični postupak de iure započinje sa pokretanjem istrage, a da krivični postupak de facto može započeti i pre pokretanja istrage. Prema tome, momenat započinjanja krivičnog postupka de iure, prema noveli ZKP od 1967. godine nastupa kasnije u odnosu na započinjanja krivičnog postupka pre novele, kada je isti započinjao sa zahtevom javnog tužioca za sprovođenje izviđaja.

Nakon detaljnog razmatranja položaja organa unutrašnjih poslova u krivičnom i predkrivičnom postupku, posebno prema noveli ZKP od 1967. godine, dolazi se do zaključka da je potpuno opravdana postavka koja je istaknuta u uvodnom delu ovog napisa. Naime, opravdana je postavka o tome da su organi unutrašnjih poslova imali različit položaj u krivičnom postupku i da se taj njihov položaj menjao u pravcu smanjivanja zakonskih ovlašćenja. Tako smo videli da su ovi organi imali najšira zakonska ovlašćenja u krivičnom postupku koji je bio regulisan Zakonom o krivičnom postupku od 1948. godine, te je i njihov položaj u tome postupku bio najpovoljniji. Zakonik o krivičnom postupku od 1953. god. smanjio je zakonska ovlašćenja navedenih organa u krivičnom postupku, da bi novela ZKP od 1967. godine po pravilu isključila organe unutrašnjih poslova iz krivičnog postupka, s tim što samo izuzetno mogu preduzimati neke istražne radnje. Smatramo da je isključenje organa unutrašnjih poslova iz krivičnog postupka opravdano, jer se na ovaj način rukovođenje krivičnim postupkom i izvođenje krivič-

noprocesnih radnji stavlja u nadležnost jednog organa — suda. U tom smislu trebalo je ovo rešenje sprovesti do kraja, tj. isključiti organe unutrašnjih poslova iz krivičnog postupka potpuno bez ikakvih izuzetaka, jer, kao što smo videli, ovi izuzetci bi mogli da se ekstenzivno tumače i primenjuju. Međutim, da li će i kako ovakvo zakonsko rešenje — prenošenje i predhodnog krivičnog postupka u nadležnost suda, biti realizovano, saznaće se tek kada se novela ZKP od 1967. godine bude duže primenjivala u praksi.

Najzad, prenošenje prethodnog krivičnog postupka u isključivu nadležnost suda, treba da doprinese smanjenju tzv. crne brojke kriminaliteta, jer će organi unutrašnjih poslova u ovakvoj situaciji moći više da usmere svoju delatnost na otkrivanju krivičnih dela i pronalaženju učinilaca. Smatramo da bi uspeh organa unutrašnjih poslova na planu otkrivanja krivičnih dela i pronalaženja učinilaca bio mnogo veći da im je zakonodavac u ovom predkrivičnom postupku dao šira zakonska ovlašćenja. No i pored isključenja organa unutrašnjih poslova iz krivičnog postupka, smatramo da će uska saradnja ovih organa sa organima pravosuđa biti nužna i mnogostruko korisna, jer će se samo na taj način moći voditi uspešna borba protiv sve većeg kriminaliteta.

Mr. Čedomir Stevanović

LE STATUT DES ORGANES DES AFFAIRES INTERIEURES DANS LA PROCEDURE PENALE

R É S U M É

Les organes des affaires intérieures ont un statut spécifique dans la procédure pénale. Leur statut changeait depuis la libération jusqu'à nos jours dans le sens de la réduction de leurs attributions concernant l'accomplissement des actes de la procédure pénale. Leur tâche fondamentale est la lutte préventive et répressive contre la délinquance.

Les organes des affaires intérieures bénéficiaient du statut le plus favorable et des attributions les plus étendues d'après la Loi sur la procédure pénale de 1948. Aux termes de la loi précitée, les organes des affaires intérieures étaient habilités non seulement à exécuter les actes de toutes sortes dans la procédure pénale, mais aussi à statuer sur l'ouverture et la suspension de la procédure pénale dans la phase d'instruction. Ils étaient tenus d'en informer le procureur de la république qui avait dirigé la procédure pénale préalable.

A la suite de l'adoption du Code de la procédure pénale de 1953, les attributions des organes des affaires intérieures dans la procédure pénale furent considérablement réduites. D'après le code mentionné, les organes des affaires intérieures pouvaient procéder à l'instruction à la demande du procureur de la république, ainsi qu'à certaines actes d'instruction qui leur avaient été confiés par le juge d'instruction en qualité de dirigeant de l'instruction.

Les modifications et amendements apportés par la suite au Code de la procédure pénale de 1953 visaient à exclure complètement les organes des affaires intérieures de la procédure pénale préalable, afin de pouvoir se consacrer le plus possible à l'accomplissement de leur tâche fondamentale —

l'enquête des actes criminels et la recherche de leurs auteurs. C'est le cas notamment du dernier amendement au CPP de 1967. D'après l'amendement mentionné, les organes des affaires intérieures ne peuvent procéder qu'à titre exceptionnel à certaines opérations d'instruction, et cela dans les cas urgents et si leur ajournement risque de provoquer un danger. C'est ainsi que les organes des affaires intérieures peuvent procéder à la perquisition du domicile et des personnes et confisquer temporairement les objets en rapport quelconque avec l'acte criminel perpétré, au cas où son ajournement est susceptible de provoquer un danger. De même, dans les cas urgents où l'on ne peut pas attendre l'arrivée du juge d'instruction, les organes des affaires intérieures peuvent procéder à une enquête ou expertise, si celle-ci ne pourrait être effectuée avec succès à l'expiration d'un laps de temps déterminé. Les actes d'instruction mentionnés peuvent être entrepris avant l'ouverture de la procédure pénale, tandis qu'au cours de l'instruction les organes des affaires intérieures peuvent exécuter seulement l'ordre de perquisition du domicile ou des personnes et confisquer temporairement les objets en question, si cette tâche leur a été confiée par le juge d'instruction.

Par conséquent, l'activité des organes des affaires intérieures se déroule actuellement, pour l'essentiel, en dehors de la procédure pénale, au cours de la procédure préliminaire consistant à recueillir les informations préalables. Pendant cette procédure, les organes des affaires intérieures peuvent recueillir les données et informations de la part des citoyens concernant l'acte criminel commis et la recherche de l'auteur de cet acte. Cependant, les organes des affaires intérieures ne peuvent pas recueillir ces données et informations sous forme d'actes d'instruction. Les données et informations recueillis servent aux organes des affaires intérieures à dresser la plainte pénale ou un rapport spécial, si la plainte pénale a déjà été portée, et elles ne peuvent aucunement être utilisées comme preuves dans la procédure pénale. A titre exceptionnel, les responsables des organes des affaires intérieures, spécialement autorisés à cet effet, peuvent être entendus au sujet des renseignements recueillis de la part des citoyens durant la procédure préliminaire.

